

Rano djetinjstvo narodnog heroja Milana Špalja

Revolucionar i komunist Milan Špalj pripada među najsvjetlije likove narodne socijalističke revolucije u Podravini, a njegovo napredno djelovanje osobito je vezano za Zagreb. Ovom prigodom nismo istraživali putove njegova revolucionarnog puta, osim što na kraju ovog napisa naznačavamo osnovne značajke Špaljova djelovanja, već želimo iznijeti dio sjećanja na najranije djetinjstvo narodnog heroja, koje je on proveo u rodnim Podravskim Sesvetama kod Đurđevca. Sjećanja nam je iznijela Kata Posavec — Drvenjakova iz Podravske Sesveta, koja je bila prijateljica Špaljova u dječjoj igri.

Milan Špalj je bio prvo dijete domaćice Marije i nadlugara Ivana Špalja, a svjetlo dana ugledao je 20. srpnja 1918. godine u maloj ulici Podravske Sesveta zvanj Kladja (valjda je ta ulica dobila ime po mnoštvu klada koje su se ovdje nekad dovlačile iz okolnih šuma). Njegova rodna kuća bila je trošna, »škofom« pokrta, a prilike u obitelji dosta skromne, usprkos očeva namještenja.

Gotovo nije bilo dana da se dva mala prijatelja, Milan i Kata, nisu sreli. Čak i onda, kada je Milan još bio u ležaju koji je bio napravljen na dva spojena stolca, Kata je već dolazila pogledati malog susjeda. Kata još svježe danas priča kako je malom Milanu kao

prvoškolka donijela najljepšu ubranu jabuku. »On je bio meni najljepša jabuka i najmilija lutka rane mladosti!«

O nešto kasnijim godinama malog dječaka, teta Kata, među ostalim, pripovijeda: »Od svoje mlađe braće, Luke i Branka, isticao se posebitošću, koja je bila ponajčešće ispoljavana izrazitom radoznošću, strpljivošću u dječjoj igri, razigranošću itd. Jednom riječju, bio je posebno drago i umiljato dijete«. Milan bi rijetko kada zaplakao, strpljivo je čekao svoj red u igri, od malena ga je krasila mirna i tiha očeva karakterna crta, a nešto većoj Kati često je govorio: »Ja te čekam tetice!« Posebno se, kao i sva djeca, radovao njihalci koju otac postavio pod krošnje velike jabuke (još i danas postojeće!). Osobito veliku pažnju pokazivao je za znanja koja je Kata donosila iz škole.

Odlaskom majke Marije u Senj, k svojima, Milan se našao u krugu Katičine obitelji, koja je tada vodila cjelokupnu brigu o njemu i svojoj djeci. Tada se Milan našao u prilici da se naužije prave seljačke hrane, a svoju darežljivost pokazivao je pružanjem ruku prema djeci govoreći: »Nati! I ti ječ!«. Katica dodaje: »Nikada nisu djeca mogla kod Milana primijetiti znakove svadljivosti i gramzljivosti«.

Zbog velike skupoće i siromaštva, a također i poradi tradicionalne nošnje, mali Milan je također nosio rubačku (košuljicu uci-jelo sašivenu od plećiju do gležanja s raznobojnim cvjetićima i šarenim kvadratićima). Više je volio biti bos, no nositi bilo kakvu obuću. Neobično je volio vodu, koja se na dvorištu uvijek (radi stoke) nalazila u drve-noj kopanjici. Pokazivao je izrazitu ljubav prema životinjama. Dok su Milanu druga dje-ca govorila neka udari bičem konjića, on je odgovorio: »Boli ga, boli!«.

Milan i njegovi roditelji nisu zadugo ostali u rodnoj ulici malog dječaka i njegove braće, već su odselili u novi stan u ulicu Zabarek (danas Ulica M. P. Miškine), na kućno mjesto Dore Birovčec. Bili su teški trenuci za njega i njegovu prijateljicu Katu, jer više nisu bili susjedi. Ipak prijateljstvo nije prestalo, već su se i kasnije često posjećivali.

Mali Milan počeo je ići u školu u Podravskim Sesvetama 1925. godine. Sačuvala se i svjedodžba iz prvog razreda. Evo kakve je ocjene postigao: čudoredno vladanje — vrlo dobar, nauke vjere — vrlo dobar, hrvatski ili srpski jezik — vrlo dobar, račun i geometrija, oblikoslovlje s crtanjem — vrlo dobar, pjevanje svjetovno i crkveno — dobar, gimnastika — dobar, te opći red napretka — I. red odličan.

U toku drugog polugodišta, od 14. ožujka 1926. godine, Milan i njegova obitelj sele u Pitomaču, gdje dječak nastavlja osnovno školovanje. Zatim, nakon nekoliko godina, odlaze u Zagreb, pa se ovdje Milan upisuje na gimnaziju. Tu je započeo put revolucionara, koji je žarom istinskog komunista sago-rio u borbi za napredak i prava svojeg naroda.

Završivši gimnaziju, prije rata, upisao se na građevinski odsjek Tehničkog fakulteta u Zagrebu. Tih godina studija došao je u doticaj s naprednim studentima i student-skim organizacijama, koje su bile pod stal-nom prismotrom starojugoslavenske policije. U njegovu stanu okupljali su se napredni stu-denti komunisti. Radi toga nije bilo ni čudo što je stan njegovih roditelja, u današnjoj Ulici Božidara Adžije, posjećivala policija i policijski agenti. Zbog svojeg naprednog ra-da i pravilne orijentacije, organizacija SKOJ-a, 1937., primila ga je u svoje redove. Za njega i njegove drugove je bilo najteže kada su na vlast došli ustaše. U tom vre-menu postao je članom Komunističke parti-je. Svoju naprednu aktivnost, u kući rodite-lja, sve više je pojačavao i neumoro radio na održavanju ilegalnih sastanaka, prenošenju letaka, davanju i izvršavanju zadataka, umno-

žavanju agitacionog partijskog materijala. Njegovu aktivnost, makar ne u potpunosti dokazanu, pratili su ustaški agenti, koji su ga uhapsili listopada 1941. god. i odveli u zatvor u Đorđevićevoj ulici. U zatvoru je iz-lagan različitim oblicima prinude kako bi priznao svoju djelatnost skojevca i mladog komuniste. Uzaludna su bila četrnaestodne-va saslušavanja, jer nije ništa želio i htio priznati, pa su ga, u nedostatku jačih do-kaza, morali pustiti na slobodu. Pošto je po-stao sumnjiv ustaškim vlastima, povukao se u ilegalnost i nastavio izvršavati pojedine partijske zadatke, još aktivnije sudjelujući u raznim akcijama. Njegov ilegalni rad za-mijećen je od pojedinih ustaških plaćenika, koji su ga izdali ustaškoj policiji. Kad se naj-manje nadao, 20. studenog 1941., u njegov stan su upala dva ustaška agenta i uhapsi-la ga. Kao već poznatog ustaškoj policiji, stavili su ga na najteže muke da iznude nje-govo priznanje. Strahovito zlostavljan i tučen gubio je svijest, a ustaški agenti ga polijevali hladnom vodom i ponovno ispitivali. Una-toč strahovitom zlostavljanju i divljanju nad njim, nisu uspjeli doznati ništa. Podvrgavan je strahovitom mučenju zabadanjem igala pod nokte, da progovori ono što su željeli njegovi mučitelji iznuditi od njega. Kad ni to nije dovelo do željenih rezultata i povolj-nih izjava za policiju, vezali su mu ruke i no-ge te plamenima svijeća palili lice i vrške pr-stiju ruku i nogu. I nakon takvih mučenja ni-je ništa progovorio. Izveli su ga pred prijeki vojni sud. Zbog nedostataka dokaza o njego-voj djelatnosti i nepriznavanja svoje uloge u komunističkom pokretu grada Zagreba, vojni sud ga ne osuđuje na smrt, ali je i dalje za-držan u zatvoru. U zatvorima Zagreba ostaje do kraja veljače 1942. godine. Odatle ga us-taške vlasti prebacuju u zloglasni logor Ja-senovac, u kojem je i njegov brat Luka na-šao strašnu smrt u zloglasnoj baraci 3c. Iz Jasenovca ga prebacuju u logor Staru Gra-dišku. Među uhapšenim i mučenim komu-nistima našao je svoje drugove i s njima je osuđen na najstrašnije umorstvo glađu i žeđu. Našavši se u bezizlaznoj životnoj prili-ci, mjeseca srpnja 1942. god., s grupom ko-munista, izmučenih glađu i žeđu, pokušava provaliti iz zatvora. To su i očekivali stražari logora. Svi članovi organizirane grupe našli su smrt ispred cijevi šmajsera, koja je pre-kinula život dvadesetčetverogodišnjem komu-nisti Milanu Špalju. Za zasluge u ilegalnom komunističkom pokretu i borbi za nove ljud-ske i pravednije živote, protiv fašista i do-maćih izdajica, proglašen je narodnim hero-jem, 24. 7. 1953. godine.

Mnoge škole i društva u spomen na narodnog heroja Milana Špalja nose njegovo ime. U rodnom mu mjestu, Podravskim Sesvetama, već tri godine njegovo ime nosi Pionirski odred »Narodnog heroja Milana Špalja«. Uskoro će i granična jedinica karaule »Podravski Mekiš« nositi njegovo ime. Općinski Savez boraca NOR-a i društveno-političke organizacije mjesne zajednice Podravske Sesveta, podići će spomen-ploču i spomen-bistu narodnom heroju Milanu Špalju.

Literatura:

1. Zbornik narodnih heroja SFR Jugoslavije, Bgd, 1957.
2. Članak »Sjećanja« Željka Dežmara.
3. Sjećanje Kate Posavec-Drvenjakove na ranu mladost narodnog heroja Milana Špalja.